

Ucalığa apararı yollar

(Şair Cəlaləddin Budatoğlu ilə "atüstü" söhbət)

İnsan var, onunla tanışlığına peşiman olursan. İnsan da var onunla tanışlığın dostluğa çevrilir. Cəlaləddin Budatoğlu da tək-cə mənim ölçü meyarlarımla deyil, doğma Qubamızda, odlar yurdu Azərbaycanımızda uzun illər boyu milli-mənəvi dəyərlərimiz əsasında formalaşan insani keyfiyyətlərə köklənmiş bir şəxsdir. Cəlaləddin müəllim tanıdığım illərdən eyni təbli, eyni xasiyyəti, həmişə üzgünlər, səmi-mi, saf və xeyirxah bir insan olduğunu şahidi olmuşam. Onun dövrü mətbuatda, almanaxlarda dərc olunmuş, "Mən kiməm" kitabında toplanmış şeirləri, publisistik yazıları, hər şeydən əvvəl, vətənə bağlı, insanpərvər bir soydaş-vətəndaşın duyğularının, düşüncələrinin bədii publisistik ifadəsi, obrazlı inikasıdır.

Öz təsdiqini tapmış belə bir kəlam var: "Hər kəs doğulduğu təbiətin məhsuludur..." Cəlaləddin müəllim də Azərbaycanın çox qədim bölgələrin birində - Qaraçayın sol sahilində, Yan silsilənin yamacında, dəniz səviyyəsindən 1750m, hündürlükdə yerləşən Qubanın Buduq kəndində işıqlı dünyaya göz açmışdır. İlhamını boya-başa çatdığı bu kəndin bənzərsiz gözəlliyindən, Buduq və Baba dağlarının özəmətindən, ulu tarixin sirli-sehri gərdsələrindən almışdır. Odur ki, onun şeir dünyası təbii və halallıq üstündə köklənib.

Xalqın arzu və istəkləri ilə yaşayan hər bir sənətkar ömrü mənəli olur; özünün həyat idealını öz yaradıcılıq idealına çevirən bir istedad yenilməzliyi, mübarizliyi ilə fərqlənir, ümumxalq məhəbbəti qazanır. Cəlaləddin Budatoğlu da belə istedadlardandır. Doğulduğu torpağa, doğma respublikamıza vicdanla qulluq edən C. Budatoğlu özünün dəyərli illərini yaşamaqla bu gün də ətrafına öz nurunu yayır və poetik dünyasının qapılarından boylan, obrazlı-təfəkkürlü misraların əks-sədası oxuculara duyur, onun daha böyük poetik uğurlar qazanacağına inanırlar.

Qubanın dahi Nizami Gəncəvinin adını daşıyan mədəniyyət və turizm parkında Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətlərinin Nizaminin, Füzulinin, M.P. Vaqifin, A.A. Bakıxanovun, M.F. Axundovun, Ə. Xaqaninin, M. Gəncəvinin, İ. Nəsiminin, M. Ə. Sabirin, H. Cavidin, S. Vurğunun və başqalarının şərəfinə ucaldılmış heykəllərin əhatəsində qafqazdilli etnik qruplardan biri olan buduq ədəbi dilinin ilk nümunələrinin yaradıcısı, bu günlərdə anadan olmasının 65 ili tamam olan istedadlı şair Cəlaləddin Budatoğlu ilə yaradıcılığı, onun ədəbi tənqidə, əyalət ədəbiyyatına, ədəbiyyatın təbliğində mətbuatın, televiziyanın bu günkü durumuna münasibə-

tindən, sosial problemlərdən söhbət açdıq. Heykəllərindən boylanaraq sanki bizə baxan və diqqətlə bizi dinləyən həmin dahilərin də "şahidi" olduğu söhbətimizi dəyərli oxucularımıza təqdim edirik:

- Deyirlər ki, istedad ruhi kimi bir şeydir. O, Allah tərəfindən verilir. Bu fikri Cəlaləddin Budatoğlu necə qəbul edir?

- İstedad Allah vergisidir, deyirlər. Bəlkə də həqiqətən bu belədir. Amma şairlik, istedad Allah vergisi ola da bilər, olmağa da bilər. Bir tərəfdən düşünürsən ki, şairə istedadı Allah veribse niyə bəzi şairlər peyğəmbərlik, hətta bəzən Allahlıq iddiasına düşürlər. Bir tərəfdən də ədəbiyyat tariximizdə Yunus Əmrə, Sarı Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələskər kimi söz dahiləri olub ki, onlar yazı-pozusuz bədahtən şeir deməyi bacarıblar, ruhən ozan, dərviş təbiətli idilər. Ancaq Allahlıq, peyğəmbərlik iddiasında olmayıblar. Allahdan qorxublar. Belə fikirlər onların düşüncə tərzinə ümumiyyətlə yad olub. Bəlkə də bir səbəbi də o zaman təbiətin, cəmiyyətin bir başqa cür olması, daha təmiz, saf insanların əhatəsində, halallıq üstündə köklənmələri olub. Sonralar mizan-tərəzi pozuldu. Cəmiyyət dəyişdikcə insanlar da dəyişməyə başladı. İslam mədəniyyəti şüurlara hakim olduqca əvvəlki tanrıçılıq ənənələri, ozançılıq, dərvişçilik, əsrlər boyu gündəlik həyatda yaşadılan türkçülük, ulu-oğuz-türkmən mədəniyyəti sıradan çıxdı. Bu mədəniyyət köçəri türklərin tərəkmə həyatına uyğunlaşmış, inkişaf etmiş azad həyata, azad düşüncəyə söykənmişdi. Əvəzində müqəddəs kitabımız "Qurani Kərim"də olmayan, yalnız təsvirçilərin sonradan uydurduqları tayfa-qəbilə mədəniyyəti, şəriət və mövhumat qanunları hakim olmağa başladı. Azad düşüncə qorxu və xofla əvəz olundu. Peyğəmbərimiz (s.ə.v.) məndən qorxun demirdi, Allahdan qorxun deyirdi. Bölünməyin, birləşin, insan-insanın qardaşıdır deyirdi. Hamını islam bayrağı altında birləşməyə çağırırdı. XII əsrdən XVI əsrə kimi ədəbiyyat tariximizə nəzər salsaq görərik ki, bu dövrdə Nizami, Məhsəti, Xaqani, Nəsimi, Füzuli kimi dahilər yetişib. Bu dövr əslində ədəbiyyatımızın intibah dövrü idi. XVII əsrdən XX əsrə kimi də qüdrətli şairlərimiz olub. Lakin, gələn etiraf edək ki, onların heç birini Nizami, Nəsimi, Füzuli ilə müqayisə etmək olmaz. Çünki onlar bütün zamanların şairləri idilər. Onlar dünyəvi ideallara xidmət etmişdilər.

Ümumiyyətlə, istedad hər bir insanda ruhən, cismən doğulur. İrsən də ola bilər. Sonradan zəhmətlə qazanılaraq istedad

çevrilən vərdiş isə özündə hiss etdiyi közərtini, odu yanğıya çevirməyi bacaranlara xasdır. İstedadlı adamlara başlanğıc lazımdır ki, onların ruhunu yerindən oyatsın... Kimini ilk sevginin nakamlığı, kimini ağırlı-acılı həyatın onun taleyində açdığı şırımlar, kimini vətən, yurd həsrəti, kimini uzaq ulduzların əsrarəngiz gözəlliyi yerindən "on-

yada" bilər. Onda istedadlı insan "havalanar" o idarəetmənin cazibə qüvvəsindən çıxar və daxili hiss-həyəcanının əsrinə çevrilir... O anda şair maddiyətdən ayrılmış kimi görünür. O ruhən özünü körpə uşağa, ahıl qocaya, hətta qayada bitmiş tək palıda, göylərə ucalan Şahdağına da bənzəyə bilər. Bəli, insana yaradıcı xislətini Allah vermişdir. İnsan insanın zahirən təkrarı kimi görünür, maddi və mənəvi biçimlər isə bir-birindən tamamilə fərqli baxış bucaqlarının düz mütənasibliyində birləşməyə məcbur edilmişlər. Yəni insan insan kimi doğulur, yaşayır, insan kimi də ölməlidir və ölür. Quş uçmağa, ilan sürünməyə məhkumdur. İnsan özünü quşa, ağaca, dağa bənzəyə bilər. Bənzədirsə realıqda heç nədir, yalnız bədii təsvir vasitəsinə çevrilir. Böyük şair, böyük insan, böyük rəssam və s. yoxdur. Mənim üçün kamil və müdrik insan, kamil şair, ustad şair var. Nədənə böyük olmaq istəyirik. Vaxtilə Böyük Turan, turançılıq olub, sonra Böyük Azərbaycan dedilər. Baxırsan ki, böyük-böyük deyə kiçilirik. İndi Böyük Azərbaycanda bir ovuc torpaq qalıb. Onun da 20 faizi işğaldadır. Böyüklük iddiası sanki qanımıza işləyib, qardaş. Yerindən duran bir iki şeir yazıb, sonra da böyük olmaq istəyir. Böyüklük, ucalıq yalnız Allaha məxsusdur. İstedad məqama yaxınlaşmaqdır. Ancaq saf bu laq kimi təmiz əqidə və əxlaq olanlar məqami-şərifə yaxınlaşa bilərlər. Məqami-şərif isə müqəddəsliyin özüdür. Orda ruhlar dolaşır... Nizami, Nəsimi, Füzuli, Sabir heç vaxt böyüklük iddiasında olmamışlar. Nizamiyə şeyx, Füzuliyə Molla Məhəmməd deyirdilər. Nəsimi tərkicahan hürufi idi. Sabir sabun bişi-

rən... Amma onlar məktəb yaratdılar ədəbi və əbədi məktəblər.

Bütün bələlərin başında elmin dindən ayrılması durur. Din də elm olduğu üçün öyrənilməlidir. Dünya elmin və dinin mütərəqqi qanunları ilə idarə olunmalıdır. Onda hər-cəmlilik, ədalətsizlik də olmaz. Şəriət qaydaları, mövhumat, fitvalar uydurmazdır, qaranlıq quyuya daş atmaqdır. Bu, bulanıq suda balıq tutmağa bənzəyir. Dini qanunlar səmavi kitablardan gəlir. Allahın kitablarından kənara çıxmaq şeytanla əlbir olmaq qədər qorxuludur, insan mənəviyyatına şübhə toxumları səpir.

- Ədəbiyyatın, yazarların bir qədər eqoistləşdiyi hiss edilir. Günün mövzularını ədəbiyyata layiq bilməyən, özündən razı ədəbiyyat formalaşır. Xüsusilə də yeni nəslin nümayəndələri arasında...

- Bəli, yeni nəslin nümayəndələri arasında eqoistlik var. Söhbət təmiz qələm sahiblərindən gedirsə o, eqoist olmur. Qısqanclıq istedadın həcmnin zəifliyindən yaranır. İstedadlı adamın ixtiyarı yoxdur ki, başqa istedadlara qısqanclıqla yanaşsın. Bu yolverilməzdir. Ən azı istedadlı qələm sahibləri bunu başa düşürlər. Onu da dərk edirlər ki, bu istedadı Allah mənə təmənnasız verib. Niyə mən cəmiyyətə onu təmənnalı xərc-ləməliyəm. Hər bir yazar özü öz qiymətini yaxşı bilir.

Hər bir yaradıcı insanda Allah eşqi olmalıdır. Əyər bu yoxdursa onda çox iddialı oluruq, yekə-yekə danışırıq, özümü zə vurğunluq, şöhrət xəstəsi oluruq. Klassiklərə, dahi insanlara lağ etmək, onları bəyən-mək küfrdür. İnsanlıqdan uzaq olan bu varlıqlardan soruşasan ki, sən özün kimsən axı? Xalq qarşısında sənə hansı müstəsna xidmətlər var ki, belə yanlış fikirləri ağına gətirməyə belə cəsarət edirsən. Ədəbiyyatı görə nə günə salıblar ki, ucuzlaşdırıb meydən, meyhanədən ləzzət almağa başlamışıq, bir növ həzz alırıq. Ucuz reklamçıların, istedadsız cızmaqaraçıların, qrup, dəstə, tayfabazların ədəbiyyatıdır bu gündü ədəbiyyat. Belə olmasaydı sosial şəbəkələr gecəgündüz beynlərə şeir, tərif dolu rəy və statuslar yeritməzdi. Müğənnilər, dırnaqarası şairlər küçə məhəbbətlərindən, sevgidən bu qədər yüksək pafosla yazmazdılar.

Böyük Nizami vaxtında deyib:

**Eşqdir məhrəbi uca göylərin,
Eşqsiz ey dünya nədir dəyərini...**

Biz hamımız bu dünyanın, bu eşqin içindəyik. Sən Nizamidən üstün nə deyə bilərsən axı? Sadəcə insan öz şəxsiyyətinə özü

qiymət verməlidir. Səni alqışlayanlar da sənə düşüncə tərzinə uyğun dayazlıqda gövhər axtarırlar. Başqa xalqların ədəbiyyatında bizdə olan bölgü, özünə ad vermə ənənəsi yoxdur. Bəzi "nəğməkar şairlər" ancaq nəğmə, mahnı yazmaqla həmin nəğmələri bu gün efirimizi biabırçı günə qoyan dırnaqarası müğənnilərə satıb pul qazanmaqla məşğuldur. Ədəbiyyatı 60-70-80-ci illərə bölüb özlərinə əbədlilik axtaranlar yanırlar. Qüdrətli və ustad şairlərin yetişməsi 100 ildən və bəlkə daha böyük zaman kəsiyində mümkündür ola bilər.

Yaradıcı, az-çox istedadlı olan şairlərdə bu aşınma, qarın qaşınması hardan qaynaqlanır? Kifayət qədər tanınmış, kitabları (içə boş olsa da) tirajlanan Azərbaycan ədəbi mühitində özünü söz sahibi hesab edənlərin bir çoxu bu gün ədəbiyyatı bazar mühitinə, alver predmetinə və daha nələrə çevirməyiblər ki?... Necə deyirlər bir məsəl var, - başını salıb kolluğa, arxasından xəbəri yoxdur. Xalqın gözü tərəzidir, xalq hər şeyi görür axı... Yəni də deyirəm; ən azından ayıbdır, utanmaq lazımdır. Mənə deyə bilərlər ki, sən kimsən? Sən mənəvi haqqın varmı belə danışmağa? Mənim cavabım isə budur: Reklam və ucuz şöhrətə qaçmamışam, kiməsə "hörmət" edib "dost" olmamışam, mədhiyyələrə aludəçiliyim yoxdur. Dəstəbazlıq, tayfabazlıq etməmişəm. Mən Azərbaycan xalqının təşəkkülündə mühüm rol oynamış, canı ilə qanı ilə türk soylarından biri olan, bu gün azlıqda qalan ən qədim oğuzların nürun türkləri hesab olunan Budat tayfasındanam və etnik kökümə fəxr edirəm. Yeri düşmüşkən deyim ki, Azərbaycanın şimalında - Quba dağstanında yaşayan etnik qrupların hamısı türk soyludur. Çox təəssüf ki, tarixçilərimiz, dilçilərimiz bu canlı abidələri lazımcına tədqiq etməyiblər. Bolşevik ideologiyasının tör-töküntüləri bu xalqlara ikili standartlarla yanaşmış, onları, ulu türk köklərindən ayıraraq müxtəlif adlar vermişlər. Bizim tarixçilərimiz və dilçilərimiz də onların yazdıqlarını "etolon" kimi götürüb tərcümə etməklə kifayətlənmişlər. Dediym budur ki, mən etnik saydığımız, tarixinə, dilinə elmi dəyər verilməmiş kiçik bir xalqın şairi olmağımla yalnız fəxr edə bilərəm. Onlar mənə şair kimi qəbul edirlərsə yazdıqlarımı Azərbaycan ədəbiyyatının bir qolu olan etnik xalqların ədəbi nümunələri olaraq qəbul etməyə borcludurlar. Mənim bu dediklərim mütərəqqi fikirlə ziyahlarımızı sevindirməlidir, mən bölücü yox, birləşdiriciyəm. Bu ədəbi nümunələrin də yaşamaq haqqı vardır.

(ardı gələn sayımızda)